

Конкурентна політика на ринку нафтопродуктів України: загальнодержавний контекст і регіональна специфіка

Досліджено особливості функціонування ринку нафтопродуктів України на загальнодержавному та регіональному рівнях. На цій підставі формуються пропозиції щодо пріоритетних напрямів конкурентної політики, спрямованої на розвиток цього ринку. Першочергова увага акцентується на недопущенні картельних змов та узгодженої антиконкурентної політики на вітчизняному ринку нафтопродуктів шляхом удосконалення його інституційно-організаційного забезпечення та адаптації механізмів конкурентної політики до сучасних вимог і стандартів розвинених держав світу. Важливим засобом стимулювання конкуренції на ринку нафтопродуктів України є удосконалення інституційно-організаційного середовища його регулювання, а також викоринення низки інституційних дисфункцій, які перешкоджають його розвитку. Для цього пропонується адаптувати на вітчизняний ґрунт найбільш ефективні механізми ведення конкурентної політики, які знайшли своє застосування на ринках нафтопродуктів розвинених держав світу, будучи апробованими як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях. Передусім це стосується підвищення прозорості ціноутворення за рахунок біржової та аукціонної торгівлі, а також посилення контролю за недопущенням картельних змов із залученням широкого кола державних інституцій, включаючи правоохоронні та безпекові органи, а також інститутів громадянського суспільства.

Ключові слова: ринок нафтопродуктів України, антиконкурентна поведінка, картельні змови, конкурентна політика, антимонопольне регулювання.

Постановка проблеми. Протягом останніх років проблема енергоефективності вітчизняної економіки займає вагоме місце у працях українських науковців. Це зумовлено як тією значною роллю, яку відіграють енергетичні ресурси в економічному розвитку держави, так і актуалізацією проблеми набуття реальної енергетичної незалежності України, зокрема від імпорту з Росії, особливо після розгортання військового конфлікту на сході держави.

Водночас енергетична незалежність неможлива без ефективно функціонуючого ринку енергетичних ресурсів, передусім нафтопродуктів. Це обумовлює актуальність наукових досліджень, присвячених проблематиці розвитку цього ринку в Україні як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні. Передусім мова йде про вдосконалення засобів антимонопольного регулювання вказаного ринку, зокрема з погляду підвищення ефективності виконання ним своєї основної функції: забезпечення господарюючих суб'єктів якісними нафтопродуктами за доступними цінами.

Таким чином, формування дієвої конкурентної політики на ринку нафтопродуктів України в сучасних соціально-економічних умовах є одним з основних завдань, спрямованих на підвищення ефективності функціонування національної економіки.

Аналіз останніх досліджень. Зважаючи на це, різні аспекти її дослідження висвітлені у працях багатьох українських науковців. Так, С. Валітов, С. Голікова, В. Дідик, О. Матвійчук, Н. Соколовська, О. Шах, Т. Череднікова та інші дослідники першочергового значення надавали інституційно-правовим аспектам регулювання вітчизняного ринку нафтопродуктів, зокрема у контексті світового досвіду його функціонування.

М. Гончар, А. Григор'єва, О. Когут, В. Лесик, К. Маркевич, Г. Пашкова, В. Ратинський, Г. Рябцев, А. Чернова тощо акцентували свою увагу на аналізуванні особливостей розвитку ринку нафтопродуктів у світі та механізмах його еволюції в Україні.

© В. М. Магас, К. С. Кантур, 2018.

Антимонопольне регулювання ринку нафтопродуктів нашої держави досліджувалося у працях Н. Горбаль, В. Полуховича, С. Романишин, У. Когут, Є. Шапіна та інших науковців.

Водночас окремі аспекти дослідження якості конкурентної політики, спрямованої на розвиток вітчизняного ринку нафтопродуктів і механізмів її удосконалення, передусім з огляду на регіональні особливості розвитку цього ринку, включаючи пошук засобів нівелювання деструктивного впливу неформальних інститутів, що обмежують конкуренцію серед нафтотрейдерів та імпортерів нафтопродуктів, не набули належного висвітлення у працях українських учених.

Метою статті є виявлення пріоритетних напрямів реалізації конкурентної політики, спрямованої на підвищення ефективності функціонування ринку нафтопродуктів України, як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні.

Основні результати дослідження. В економічній літературі існують різні погляди на конкурентну політику держави. Про діапазон розбіжностей думок свідчать висловлювання авторитетних учених-економістів з цього приводу. Наприклад, представник ордолібералізму В. Ойкен вважає схильність до створення монополій беззаперечним фактом, який не має залишатися осторонь будь-якої економічної політики [7, с. 84]. У розвиток цієї тези Л. Мізес вказує на те, що захист конкуренції має спрямовуватись на недопущення передумов для виникнення на ринку таких обмежень, що спотворюватимуть процес вільного ціноутворення та вестимуть до встановлення цін, які не відповідають цінам ринкової рівноваги [6].

Проблема захисту конкуренції, як центральної ланки механізму ринкового саморегулювання, займає вагомe місце у працях Ф. Гайека. Зокрема, він зазначає, що в тому разі, коли влада відмовляється контролювати діяльність монополій, вдаючись натомість до їх захисту, суспільство навряд чи зможе сподіватися на те, що монополії стануть по-справжньому служити його інтересам. Відтак держава посилюватиме свою владу щодо індивідів і водночас виявиться украй слабкою та підневільною в усьому, що стосуватиметься вироблення власного політичного курсу. Діяльність монополій стане тотожною діяльності самої держави, яка все більше і більше слугуватиме інтересам апарату, а не інтересам суспільства загалом. Квінтесенцією такого підходу стає усвідомлення однозначного вибору: «або ми підкоряємося безособовим законам ринку, або – диктатурі якоїсь групи осіб; третьої можливості немає» [13].

Представники неавстрійської школи вважають втручання антимонопольних органів прикладом порушення ринкових угод, який призводить до посилення впливу держави на економіку та стає засобом деформації конкуренції [14]. Ця теза розвивається М. Ротбардом, який розцінює антимонопольне законодавство як «один із найвагомiших інструментів придушення конкуренції і надання квазімонопольних привілеїв» [9, с. 90].

У працях українських науковців відзначається, що за своїм економічним змістом конкурентна політика – це сукупність дій держави як інституту, що здійснюються для впливу на діяльність ринкових суб'єктів господарювання заради підтримки, захисту й розвитку конкуренції. За своїм юридичним змістом – це насамперед правозастосовча діяльність держави, тобто власне застосування конкурентного законодавства. Водночас конкурентна політика за юридичним змістом має бути адекватною наявним економічним умовам розвитку ринково-конкурентних відносин [5, с. 24].

На думку Н. Гончарової, конкурентна політика має за мету забезпечення економічного зростання і підвищення добробуту населення, якщо виходити з припущення про те, що держава прагне до максимізації суспільної корисності. Основною метою конкурентної політики є забезпечення рівних умов конкуренції,

що створює стимули для інновацій у різних формах (продуктових, технологічних, організаційних тощо). На її думку, у ролі робочого можна прийняти таке визначення: конкурентною називається політика, спрямована на підтримку і / або створення ситуації конкуренції на ринках за допомогою встановлення і забезпечення дотримання правил, що забороняють (залежно від співвідношення вигод і витрат) окремі способи поведінки на ринку. На відміну від інших видів економічної політики, заборона конкретних способів поведінки на ринку пов'язується з їх негативним впливом на умови конкуренції між учасниками [1].

Теоретичною підставою для провадження конкурентної політики та анти-монопольного регулювання ринку нафтопродуктів вважається обмежена кількість господарюючих суб'єктів, які є його учасниками. Усі вони володіють тими чи іншими відносними перевагами. Нерідко продукція постачається на ринок лише кількома, а то й одним підприємством. Зрозуміло, що у таких випадках виникає спокуса узгодження цін чи використання антиконкурентних дій для недопущення виходу на ринок інших учасників.

Ситуація обмеженого доступу до ресурсів характерна, як правило, для так званих природних монополій. Проте на практиці за відсутності втручання держави такі монополії з часом руйнуються самою ж підприємницькою творчістю або ж послаблюються за рахунок відтоку населення та бізнесу з територій, на яких створені місцевими природними монополіями умови виявляються нестерпними. Враховуючи це, представники неокласичної школи, зокрема М. Фрідман, стверджують, що «на практиці монополія часто, якщо не завжди, виникає внаслідок державної підтримки або змови між окремими особами» [12, с. 61].

Власне саме такий тип монополізації чи антиконкурентної поведінки господарюючих суб'єктів характерний для українського ринку нафтопродуктів. Передусім звертає на себе увагу не стільки високий рівень концентрації виробництва у сфері нафтопереробки, яка отримана у спадок від командно-адміністративної системи, як надвисокий рівень контролю над вітчизняною економікою загалом, зосереджений у руках доволі обмеженого числа бізнесово-олігархічних угруповань. Це стало наслідком неконкурентної приватизації та застосування прямих і непрямих схем перерозподілу доходів і багатств під протекторатом держави. Відповідні схеми до цього часу ґрунтуються на прямих бюджетних видатках, податкових пільгах і преференціях, субсидіях тощо. Проте найбільш дошкульними є непрямі методи обмеження конкуренції: система ліцензій і сертифікації продукції, квотування, узгодження цін, знецінення національної грошової одиниці та інфляція тощо.

Як наслідок, можливості державних інституцій, відповідальних за провадження конкурентної політики на ринку нафтопродуктів України, передусім Міністерства економічного розвитку і торгівлі та Антимонопольного комітету, виявляються об'єктивно обмеженими. У цьому разі конкурентна політика перетворюється у фікцію або й узагалі супроводжується усуненням з ринку небажаних учасників.

Так, аналізуючи ситуацію на ринку нафтопродуктів нашої держави, доводиться констатувати, що в силу специфіки його розвитку та сучасних тенденцій у світі, учасниками цього ринку є відносно невелика кількість господарюючих суб'єктів – виробників та імпортерів нафтопродуктів. Це робить вказаний ринок підвладним ризикам антиконкурентної поведінки.

Зокрема, виробництво нафтопродуктів у нашій державі сьогодні здійснюють лише два підприємства: Кременчуцький НПЗ і Шебелинський ГПЗ (Дрогобицький і Надвірнянський НПЗ використовуються переважно як нафтобази для збереження сирової нафти і готових нафтопродуктів групи «Приват»). Відтак потужності вітчизняних нафтопереробних підприємств не дозволяють задовольнити наявного

попиту, що робить ринок нафтопродуктів України залежним від імпортерів. Так, лише у 2016 р. імпорт нафтопродуктів зріс у два рази, порівняно з попереднім 2015 р., і сьогодні імпортне постачання забезпечує понад 80% загального обсягу продажів на ринку нафтопродуктів нашої держави (на ринку дизельного палива – майже 90%) [2, с. 42-45].

Прояви антиконкурентної поведінки на цьому ринку спостерігаються насамперед у зниженні стандартів якості кінцевих продуктів (зокрема бензину і дизпалива), а також у завищенні цін на них через негласні картельні домовленості та встановлення дискримінаційних цінових знижок.

Антимонополий комітет уперше почав розслідувати ознаки картельних змов на ринку нафтопродуктів ще з 2013 р. Тоді великих операторів запідозрили в тому, що вони, за попереднім погодженням, тримають ціни на одному рівні, а після одночасно їх підвищують. З перемінним успіхом спроби впливати на найбільші вітчизняні мережі АЗС задля недопущення необґрунтованого зростання цін робилися до початку 2018 р., коли спостерігалось чергове «синхронне» зростання цін на всі види палива. Проте скільки-небудь серйозного успіху це не принесло, оскільки в умовах тотального переважання імпоротної продукції, нафтотрейдери перекладали основну провину за зростання цін на інфляцію та падіння курсу гривні щодо євро і долара.

Водночас ціни на нафтопродукти внутрішнього виробництва об'єктивно «підтягуються» до рівня імпортних цін, оскільки на одному і тому ж ринку не може існувати різних цін на ті самі нафтопродукти. Звичайно, при цьому зберігаються незначні цінові коливання, які, зокрема, знаходять своє відображення в регіональному вимірі, але загалом цінова ситуація залишається доволі однотипною – має місце поступове і невпинне зростання цін.

Попри те, що на вітчизняному ринку нафтопродуктів присутня значна кількість гравців, які фактично мали б конкурувати між собою, необхідно визнати, що мають місце прояви нецінової конкуренції на ринках нафтопродуктів, коли оператори пропонують споживачам різноманітний спектр супутніх товарів і додаткових послуг. Водночас на сучасному етапі ринки світлих нафтопродуктів характеризуються факторами, що свідчать про можливість свідомої паралельної поведінки, іншими словами, мовчазної змови. Тобто дії операторів ринку за відсутності підтверженого факту прямої змови свідчать про узгодженість наслідків, які настають на ринках бензинів і дизельного пального внаслідок схожості поведінки його учасників. Відповідно до загальноприйнятих в конкурентних відомствах провідних країн світу та на рівні міжнародних організацій OECD, UNCTAD, ICN критеріїв оцінки до факторів, що свідчать про наявність свідомої паралельної поведінки, належать: – паралельна поведінка передбачає: одночасну, односпрямовану та в однаковій пропорції зміну ціни; – встановлення однакових цін за відсутності об'єктивних причин; – відсутність формальних угод між учасниками ринку щодо узгодження своєї поведінки; – феномен цінової асиметрії «ROCKETS and FEATHERS» (коли ціни на нафту ростуть – ціни на бензин стрімко зростають, проте за умови зниження ціни на нафту – бензин дешевшає значно повільніше). У чинному законодавстві України такий вид правопорушення передбачений ч. 3 ст. 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції»: «Антиконкурентними узгодженими діями вважається також вчинення суб'єктами господарювання схожих дій (бездіяльності) на ринку товару, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції у разі, якщо аналіз ситуації на ринку товару спростовує наявність об'єктивних причин для вчинення таких дій (бездіяльності)». Отже, як наслідок, має місце відмова від цінової конкуренції між учасниками паралельної поведінки, спонукання інших учасників ринків

до необґрунтованого підвищення своїх роздрібних цін та обмеження інтересів споживачів. З огляду на соціальну значимість ринків нафтопродуктів, вказані ринки постійно перебувають та в найближчій перспективі залишатимуться в полі пильної уваги органів Комітету [8].

Зокрема, експерти відзначають, що попри велику кількість АЗС, які формально між собою жодними відносинами контролю не пов'язані (їх власниками чи орендарями є різні юридичні особи), з невідомих для широкого загалу причин усі вони відпускають пальне за однаковими цінами і одночасно ці ціни піднімають. Виникає цілком обґрунтоване запитання: чи є це змовою? Пояснити таку поведінку компаній і мереж, які працюють під 15 різними брендами, іншими причинами важко. При цьому ціни на українських АЗС зазвичай є близькими до межі рентабельності більшості невеликих регіональних чи місцевих мереж. Це також є підставою для цілком логічних запитань. Завдяки чому встановлюється саме така ціна? Чому ця рентабельність задовольняє компанії? Чому кількість АЗС, які притримуються такої цінової стратегії, в окремих регіонах сягає 55%? [10].

Чинним законодавством передбачено, що видобута в Україні нафта підприємствами, частка держави в яких складає понад 50%, реалізується на аукціонах. Порядок проведення таких аукціонів затверджений постановою КМУ «Про організацію та проведення біржових аукціонів з продажу нафти сирової, газового конденсату власного видобутку і скрапленого газу» від 16 жовтня 2014 р. №570. Зазначеною постановою передбачено, що організація та проведення аукціонів покладається на аукціонний комітет, який ухвалює рішення про проведення аукціону, схвалює або відхиляє заявки на участь в аукціонах, затверджує стартову ціну кожного лоту. До складу аукціонного комітету входять представники Мінекономрозвитку, Міненерговугілля та НАК «Нафтогаз України». Рішення аукціонного комітету є обов'язковим для виконання всіма учасниками аукціону, а також біржею, на якій проводиться аукціон. Водночас аукціонний комітет не має статусу юридичної особи, у своїй діяльності не підпорядковується Міненерговугілля та Мінекономрозвитку. Відсутність контролю та відповідальності з боку Міненерговугілля та Мінекономрозвитку за діяльністю представників цих міністерств в аукціонному комітеті, а також відсутність визначеного порядку оскарження рішень аукціонного комітету створює передумови для прийняття аукціонним комітетом необґрунтованих рішень. Зокрема під час реалізації покладених на аукціонний комітет повноважень на ринках нафти і нафтопродуктів було виявлено, що аукціонним комітетом необґрунтовано відхиляються заявки покупців на участь в аукціонах, а самі аукціони проводяться з порушеннями, зокрема під час проведення аукціонів об'єднуються лоти. Зазначене створює бар'єри в доступі суб'єктів господарювання до ресурсу, що виставляється на продаж на аукціонах, та, як наслідок, призводить до спотворення конкуренції на ринках нафти і нафтопродуктів та їх штучної монополізації. У зв'язку із зазначеним є необхідність нормативного врегулювання зазначених питань [8].

Крім того, представники окремих компаній акцентують увагу на тому, що частина ринку світлих нафтопродуктів у нашій державі працює «в сіру» – не сплачуючи податки і за рахунок цього отримуючи змогу тримати низькі ціни на свою продукцію. Відтак ті, хто працює легально, змушені продавати бензин за високими цінами і конкурувати в рівні обслуговування, а не у вартості палива. На жаль, антимонопольні органи та інші контролюючі інституції не приділяють належної уваги тим, хто оптимізує податки і спотворює конкурентне середовище. Деякі фахівці та експерти навіть висловлюють сумніви, а чи не зацікавлена влада, особливо на місцях, у збереженні такого «сірого» ринку нафтопродуктів? [4].

Аргументованість таких сумнівів підтверджується специфікою регіональних ринків нафтопродуктів в Україні. Так, попри наявність обмеженої кількості гравців на національному ринку нафтопродуктів і відносну однорідність тенденцій щодо зміни цін на ньому, у різних регіонах існує своя специфіка функціонування вказаного ринку, яка насамперед пов'язана з домінуючими на ньому операторами та мережами АЗС, що задають тон у кожному регіоні.

Так, аналізуючи регіональні особливості ринку нафтопродуктів нашої держави, звертає на себе увагу те, що найбільші обсяги купівлі продажу нафтопродуктів спостерігаються у Дніпропетровській, Львівській, Полтавській, Харківській, Одеській і Вінницькій областях і в м. Києві. Натомість найменшою частка цього ринку в розрізі регіонів України є у Луганській, Херсонській, Сумській, Чернівецькій і Чернігівській областях [2, с. 48-49].

Така ситуація відображає залежність обсягу ринку нафтопродуктів від економічного потенціалу регіонів, зокрема від потужності їх індустріального та аграрного секторів. Ця закономірність підтверджується рівнем і динамікою цін на основні нафтопродукти, зокрема на бензин і дизельне паливо, у розрізі регіонів України (табл. 1).

Таблиця 1
Середні ціни та індекси зростання цін на нафтопродукти в регіонах України

грн за л.

Регіон (область)	Нафтопродукти								
	Бензин А-92			Бензин А-95			Дизельне паливо		
	12.2017	01.2018	Індекс	12.2017	01.2018	Індекс	12.2017	01.2018	Індекс
Вінницька	27,11	28,56	1,0535	27,85	29,44	1,0571	25,93	27,42	1,0574
Волинська	27,26	28,56	1,0477	27,82	29,18	1,0489	25,45	26,75	1,0511
Дніпропетровська	27,20	28,31	1,0408	28,07	29,19	1,0399	25,54	26,69	1,0450
Донецька	27,58	28,71	1,0410	28,66	29,91	1,0436	26,40	27,56	1,0439
Житомирська	27,29	28,94	1,0605	27,97	29,77	1,0644	25,50	27,58	1,0816
Закарпатська	27,10	28,22	1,0413	27,83	28,97	1,0410	25,48	26,79	1,0514
Запорізька	27,20	28,30	1,0404	27,95	29,05	1,0394	25,68	26,55	1,0339
Івано-Франківська	27,75	29,41	1,0598	28,94	30,56	1,0560	26,25	27,81	1,0594
Київська	27,04	28,44	1,0518	28,30	29,78	1,0523	25,40	26,81	1,0555
Кіровоградська	27,57	29,00	1,0519	28,44	29,84	1,0492	25,91	27,09	1,0455
Луганська	27,36	28,46	1,0402	28,40	29,43	1,0363	26,21	27,34	1,0431
Львівська	27,72	28,98	1,0455	28,42	29,63	1,0426	26,09	27,12	1,0395
Миколаївська	27,38	28,63	1,0457	28,20	29,48	1,0454	26,19	27,45	1,0481
Одеська	26,94	28,11	1,0434	27,70	28,86	1,0419	25,67	26,66	1,0386
Полтавська	26,60	27,68	1,0406	27,21	28,17	1,0353	25,21	26,44	1,0488
Рівненська	27,01	28,20	1,0441	27,66	28,86	1,0434	25,53	26,88	1,0529
Сумська	26,77	27,86	1,0407	27,50	28,41	1,0331	25,20	26,02	1,0326
Тернопільська	27,15	28,50	1,0497	27,87	29,23	1,0488	25,79	26,99	1,0465
Харківська	27,26	28,40	1,0418	28,06	29,22	1,0413	25,49	26,55	1,0416
Херсонська	27,39	29,07	1,0613	28,58	30,15	1,0549	25,98	27,51	1,0589
Хмельницька	27,19	28,24	1,0386	27,88	29,01	1,0405	25,88	27,08	1,0464
Черкаська	27,04	28,17	1,0418	27,81	29,16	1,0485	25,74	26,93	1,0462
Чернівецька	27,36	28,65	1,0471	27,83	29,13	1,0467	25,46	26,53	1,0420
Чернігівська	25,43	26,18	1,0295	26,20	27,09	1,0340	24,26	24,98	1,0297
м. Київ	28,07	29,65	1,0563	28,93	30,43	1,0518	26,33	27,69	1,0517
<i>В середньому по Україні</i>	<i>27,30</i>	<i>28,58</i>	<i>1,0469</i>	<i>28,14</i>	<i>29,43</i>	<i>1,0458</i>	<i>25,80</i>	<i>27,03</i>	<i>1,0477</i>

Розраховано авторами на основі джерела [11].

Так, найвищий рівень цін на бензин і дизельне пальне в регіонах України на початку 2018 р. спостерігався в Івано-Франківській і Херсонській областях, а також в м. Києві. Водночас високі ціни на дизельне пальне мали місце також у традиційно аграрних регіонах, якими є Вінницька, Донецька, Житомирська та Миколаївська області. Вказані регіони також стали лідерами в індексах зростання цін на відповідні нафтопродукти.

Водночас найнижчі ціни та індекси зростання цін на бензин і дизельне пальне серед усіх регіонів України на початку 2018 р. відзначались у Чернігівській, Сумській і Полтавській областях.

Цікавим є той факт, що диференціація цін на бензин і дизельне пальне в регіонах України, яка дозволяє їх характеризувати як «дорогі» та «дешеві», має відносну стабільність протягом кількох останніх років. Це зумовлюється двома основними чинниками. По-перше, схемою постачання нафтопродуктів на АЗС окремих регіонів у розрізі різних нафтотрейдерів. По-друге, рівнем попиту на ці нафтопродукти.

Так, найдешевшими є бензин і дизельне пальне вітчизняного виробництва, яке постачається через мережу автозаправних станцій «ТатНафта» та «Авіас» (Полтавська, Харківська, Сумська і Чернігівська області). А найдорожчим елітні сорти якісного імпортного пального, яке реалізовується через мережу заправок ОККО, WOG, Amic-Energy і БРСМ-Нафта (АЗС цих мереж найбільш широко представлені у Західній Україні, зокрема в Івано-Франківській і Львівській областях, а також у Києві, Херсонській, Миколаївській, Одеській і Дніпропетровській областях).

Висновки. Зважаючи на особливості розвитку ринку нафтопродуктів України як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні, першочергову увагу в сучасних соціально-економічних умовах слід приділити викоріненню тих передумов для монополізації вказаного ринку, які породжуються неадекватною системою державного управління та регулювання економіки. Передусім це стосується позбавлення владних інституцій значної кількості невластивих їм функцій з перерозподілу економічних ресурсів на користь тих чи інших бізнес-угруповань. Водночас необхідно лібералізувати систему доступу до ринку нафтопродуктів, особливо закордонних компаній, максимально спростивши дозвільні процедури та знизивши рівень митних тарифів і акцизів.

Наприклад, скасування роздрібного акцизу в розмірі близько 1,2 грн / л, яке відбулося у 2017 р., ліквідувало перевагу нелегалів, які цього акцизу ніколи не платили. Однак у них до цього часу залишається досить солідний запас міцності у вигляді низьких витрат на вхід у бізнес (у 3-4 рази дешевше та в 10-15 разів швидше, ніж будівництво легального об'єкта), а також торгівлі «повз касу» з подальшою легалізацією «чорної готівки» через податкові скрутки (тільки це додає 6-7% рентабельності) [3].

Таким чином, поряд з лібералізацією ринку нафтопродуктів, другим важливим напрямом проведення конкурентної політики, спрямованої на його розвиток, є удосконалення системи антикартельного регулювання за прикладом найбільш розвинених держав світу, зокрема США. Передусім це стосується удосконалення чинного законодавства, зокрема в частині виявлення картельних змов, із залученням до цього процесу як Антимонопольного комітету України, так і правоохоронних структур в особі МВС, прокуратури та СБУ (адже в сучасних соціально-економічних умовах окремі аспекти узгодженої антиконкурентної політики на ринку нафтопродуктів України, особливо у південних і східних регіонах держави, мають очевидну безпекову складову).

Крім того, важливу увагу слід приділити впровадженню прозорого формування цін на нафтопродукти через систему біржових та аукціонних торгів, а також налагодження сучасних інструментів ринкової інфраструктури, особливо на регіональному рівні.

Подальші дослідження у цьому напрямі можуть стосуватися саме вдосконалення інституційно-організаційного забезпечення конкурентної політики на ринку нафтопродуктів України та її окремих регіонів. Це дозволить посилити обмежуючі заходи щодо узгодженої антиконкурентної політики учасників цього ринку, запобігаючи їй виявам ще на стадіях підготовки до укладення картельних угод і прийняття рішень про застосування паралельного ціноутворення.

Список використаних джерел

1. Гончарова Н. Конкурентна політика: сучасний контекст // *Репозитарій ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*. 2010. Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/18520/1/413%20-%20415.pdf>
2. Енергетична галузь України: підсумки 2016 року. К.: Центр Разумкова, 2016. 164 с.
3. Єрьоменко А., Куюн С., Кобаль Г. Про нафту, про газ, зачатки ринку та про нас // *Дзеркало тижня*. 28 грудня 2016 р. Режим доступу: https://dt.ua/energy_market/pro-naftu-pro-gaz-zachatki-rinku-ta-pro-nas-.html
4. Картельна змова або тиск на бізнес: чому ціни на бензин паралельно ростуть і хто винен. // *Сьогодні Мультимедиа*. 19 серпня 2016 р. Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/kartelnyy-sgovor-ili-davlenie-na-biznes-pochemu-ceny-na-benzin-parallelno-rastut-i-kto-vinovat-744442.html>
5. Лагунін В. Конкурентна політика держави: механізм реалізації // *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. № 4. С. 22-37. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2016_4_3/
6. Мизес Л. Либеральная экономическая политика. *Сайт издательства Социум*. Режим доступа: http://econlibrary.ru/books/13/142/mises_lib07_ch2.html
7. Ойкен В. *Основные принципы экономической политики*. М.: Прогресс, 1995. 494 с.
8. Полюхович В. Основні напрями розвитку конкуренції та антимонопольного регулювання на ринках паливно-енергетичного комплексу України // *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 16. С. 136-140. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2016_16_28/
9. Ротбард М. *Власть и рынок: государство и экономика*. Челябинск: Социум, 2003. 415 с.
10. Рябцев Г. На ринку нафтопродуктів України немає картельних змов, проте існує нечесна конкуренція // Інформаційне агентство «Українські Національні Новини». 12 липня 2017 р. Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1675975-na-rynku-naftoproduktiv-ukrainy-nemaie-kartelnykh-zmov-prote-isnuie-nychesna-konkurentsiia-hriabtsev/>
11. Середні споживчі ціни на товари (послуги) у 2017 році // Офіційний сайт Державної служби статистики України. 2018. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Фридман М. Капіталізм і свобода. К.: Дух і літера, 2010. 320 с.
13. Хайек Ф. Монополия. *Сайт lit-brains*. 2017. Режим доступу: <http://www.lit-brains.com/friedrich-von-hayek-monopoly/>
14. Шастико А. Конкуренция и антимонопольная политика в неонавстрийской теории // *Экономическая политика*. 2008. №2. С. 107-126. Режим доступа: <http://www.seinstitute.ru/Files/Z6-p81-113.pdf>

References

1. Honcharova, N. (2010). Konkurentna polityka: suchasnyy kontekst [Competitive politics: modern context]. *Repository of the Kyiv National Economic University n.a. Vadym Hetman*. Retrieved from <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/18520/1/413%20-%20415.pdf> [in Ukrainian].
2. Enerhetychna haluz' Ukrayiny: pidsumky 2016 roku [Energy sector of Ukraine: the results of 2016] (2017). Kyiv: Razumkov Center. 164 p. [in Ukrainian].
3. Yeryomenko, A., Kuyun, S., & Kobal, H. (2016, December 28). Pro naftu, pro haz, zachatky rynku ta pro nas [About oil, gas, the grounds of the market and about us]. *Dzerkalo tyzhnya. Ukrayina – ZN.UA*. Retrieved from https://dt.ua/energy_market/pro-naftu-pro-gaz-zachatki-rinku-ta-pro-nas-.html/ [in Ukrainian].
4. Kartel'na zмова abo tysk na biznes: chomu tsyny na benzyn paralel'no rostut' i khto vynen [Cartel collusion or business pressure: why petrol prices are rising in parallel and who is blame] (2016, August 19). *Segodnya – Today Multimedia*. Retrieved from <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/kartelnyy-sgovor-ili-davlenie-na-biznes-pochemu-ceny-na-benzin-parallelno-rastut-i-kto-vinovat-744442.html> [in Ukrainian].
5. Lahutin V. (2016) Konkurentna polityka derzhavy: mekhanizm realizatsiyi [Competitive policy of the state: the mechanism of realization]. *Visnyk Kyivys'koho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu – Herald of Kyiv National University of Trade and Economics*, 4, 22-37. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2016_4_3/ [in Ukrainian].

6. Mizes, L. (2001). *Libyeral'naya ekonomichyeskaya politika* [The liberal economic policy]. *Website of the publishing house Socium*. Retrieved from http://econlibrary.ru/books/13/142/mises_lib07_ch2.html/ [in Russian].
7. Eucken, V. (1995). *Osnovnyye printsypy ekonomichyeskoy politiki* [The basic principles of economic policy]. Moscow: Progress. [in Russian].
8. Polyukhovych, V. (2016) *Osnovni napryamy rozvytku konkurentsii ta antymonopol'noho rehulyuvannya na rynkakh palyvno-enerhetychnoho kompleksu Ukrainy* [The main directions of development of competition and antitrust regulation on the markets of the fuel-energy complex of Ukraine]. In *Pryvatne pravo i pidpryyemnytstvo* [Private Law and Entrepreneurship]: Vol. 16 (pp. 136-140). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2016_16_28/ [in Ukrainian].
9. Rotbard, M. (2003) *Vlast' i rynek: hosudarstvo i ekonomika* [Power and market: state and economy]. Chelyabinsk: Socium. [in Russian].
10. Ryabtsev, H. (2017, July 12). *Na rynku naftoproduktiv Ukrainy nemaye kartel'nykh zmov, prote isnuye nechesna konkurentsia* [There are no cartel plots on the Ukrainian oil market, but there is an unfair competition]. *News Agency "Ukrainian National News"*. Retrieved from <http://www.unn.com.ua/uk/news/1675975-na-rynku-naftoproduktiv-ukrainy-nemaie-kartelnykh-zmov-prote-isnuie-nechesna-konkurentsia-hriabtsev/> [in Ukrainian].
11. *Seredni spozhyvchi tsiny na tovary (posluhy)* [Average consumer prices for goods (services)] (2018). *Website of the State Statistics Governance of Ukraine*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
12. Fridman M. (2010) *Kapitalizm i svoboda* [Capitalism and freedom]. Kyiv: Spirit and Literature. 320 p. [in Ukrainian].
13. Hayek F. *Monopoliya* [Monopoly] (2015). *Website lit-brains*. Retrieved from <http://www.lit-brains.com/friedrich-von-hayek-monopoly/> [in Russian].
14. Shastiko A. (2008) *Konkuryentsiya i antimonopol'naya politika v nyeoavstriyskoy teorii* [Competition and antitrust policy in neo-Austrian theory]. *Ekonomicheskaya politika – Economic policy*, 2, 107-126. Retrieved from <http://www.seinstitute.ru/Files/Z6-p81-113.pdf> [in Russian].

Mahas V. M., Kantur K. S. Competitive policy on the Ukrainian oil market: national context and regional specifics.

The article examines theoretical foundations of competitive policy forming and practical mechanisms of its application with the purpose of antimonopoly regulation of oil market in Ukraine. Special attention is paid to the heterogeneity of scientists-economists' views over the problem of antimonopoly regulation of markets and means of public competitive policy.

Attention is also paid to the analysis of oil market in Ukraine from the viewpoint of priority directions to improve the competitive policy directed at its development. In particular, significant impact of the risk of cartel conditions expansion and the coherent anticompetitive policy of the market participants are emphasized. It is stipulated by the limited circle of producers and importers of oil products sold on domestic market.

Analysis of regional aspects of oil market development in Ukraine testifies to sustainable differentiation of prices on oil products in various regions of the country, caused by domination of different oil traders there. It allows making conclusion about the lack of sufficient competitiveness level on the abovementioned market and the need for diversification of competitive policy means, directed at its development.

On this ground suggestions over the priority directions of competitive policy improvement on oil market of Ukraine are made. In particular, priority attention should be paid to prevention of cartel collusions and coherent anticompetitive policy through restriction of inefficient regulatory influence of state and improvement of institutional and organizational maintenance of antimonopoly influence on regional oil markets. Moreover, the most efficient mechanisms of competitive policy on oil markets tested in the developed countries globally are suggested to be adapted to the domestic conditions. It primarily refers to increase of pricing transparency through exchange and auction trade and strengthening of control over prevention of cartel collusions.

Keywords: *Ukrainian petroleum market, anti-competitive behavior, cartel collusion, competition policy, antitrust regulation.*

Магас Василь Мар'янович – кандидат економічних наук, докторант Львівського національного університету імені Івана Франка (e-mail: v_magas@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3279-244X>).

Mahas Vasylyl Maryanovych – Ph.D. (Econ.), Doctoral Postgraduate of the Ivan Franko National University of Lviv.

Кантур Катерина Степанівна – аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка (e-mail: katernakantur@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0502-3626>).

Kantur Kateryna Stepanivna – Postgraduate of the Ivan Franko National University of Lviv.

Надійшло 09.02.2018 р.